

Kloosterkerk

16 januari 2022 – ds. Rienk Lanooy

Richteren 3,7-30

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via www.youtube.com/watch?v=oY8kcGFScBU

Gebed om ontferming

Iedere dag opnieuw
leggen we ons er op toe
om iets
van ons leven
te maken
om het goede te doen
in ons werk
en om werk te maken
van het goede
om trouw te zijn
aan onszelf
en om opnieuw te beginnen
waar we faalden
maar we beseffen ook
dat het voorlopig is
wat we doen
we komen
en gaan
we schitteren
en doven uit
we excelleren
en moeten weer op zoek
naar wie we eigenlijk zijn
maar in dat alles
zijt Gij er
God van ons bestaan
ons hele bestaan
ons hele, voorlopige bestaan
Laat ons niet los
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Iedere dag opnieuw
spannen we ons in
om niet alleen
voor onszelf
te leven
maar ons bestaan
te bezien
vanuit de ander
die een beroep
op ons doet.
Soms lukt dat
soms hebben we er
de moed niet voor
maar wat er ook lukt
en wat niet
het is voorlopig
het gaat voorbij
én er komt weer
een nieuwe dag
waarin Gij ons
vraagt
om er te zijn
zoals Gij er zijt
trouw
en zorgzaam
en daarom bidden wij:
Heer, ontferm U...

Iedere dag opnieuw
beijveren mensen zich
om de wereld
mooier te maken
zich bewust van het feit
hoe voorlopig dat is.
Want waar vandaag
vrede heerst
wordt morgen gestreden
waar hier
recht wordt gedaan
kunnen daar
donkere machten
mensen kleineren –
en toch staan er
altijd weer
mensen op
die zich geroepen voelen
om in alle voorlopigheid
te doen
wat moet worden gedaan
de vrede gediend
de kwade trouw bestreden
de aarde gekoesterd.
Dat wij
als die roep
ons ter ore komt
wij doen en horen
en daarom bidden wij:
Heer, ontferm U...

Bij de lezingen

De verhalen uit het boek Richteren doen ons soms wat vreemd aan. Dat geldt ook voor het verhaal van vanmorgen, van de richter Ehoed (Richteren 3,7-30) Het helpt om zo'n verhaal te horen vanuit de diepere lagen die onder de vaak nogal rauwe oppervlakte zitten. Kinderen kunnen dat soms beter dan volwassenen die er gelijk van alles van vinden. Kinderen liggen niet wakker van de boze wolf die het einde van het verhaal niet haalt of de reus die het onderspit delft. Dat is eerder hilarisch en spannend. Wie met die oren luistert, hoort ook de kracht van deze verhalen: ze relativeren met ironie de macht van het kwade en vertellen dat er voor de vrede gestreden moet worden, met de ander, maar misschien wel het meest met jezelf. Altijd weer opnieuw, want niets is voor altijd, alles is voorlopig.

Preek

Richters zijn de flexwerkers van de Eeuwige. In alle voorlopigheid komen en gaan ze. Dat is hun rol in het literaire theater dat Richteren heet en waar het toneelstuk een vast stramien volgt: – het volk doet wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige – die ontbrandt daarop in toorn en Hij geeft het in handen van de vijand. Dan roept het volk de Eeuwige aan om hulp – en vervolgens komt er een richter, die orde op zaken stelt en het volk weer in vrede doet leven, in sjalom. Einde richter!

Ook Ehoed speelt die rol, de richter uit het verhaal van vanmorgen. Nergens prijkt zijn naam bovenaan het lijstje van bekendste personages uit de bijbel. En dat geldt ook voor zijn voorganger Otniël en opvolger Samgar. Nergens wordt voor hen een standbeeld opgericht, geen triomfboog ter ere van hun heldendaden siert de straten van welke hoofdstad dan ook. Er is alleen een verhaal, een verhaal dat paradoxaal genoeg blijvend de aandacht vestigt op de voorlopigheid van hun werk, op de tijdelijkheid van deze uitzendkrachten van de Eeuwige in het Beloofde Land.

Dat imago van voorlopigheid is niet toevallig gecreëerd door de schrijvers van het boek Richteren. Het is het tegenbeeld van wat zich breed maakt om te blijven. En in dit verhaal is het de koning, koning Eglon van Moab, die daar het voorbeeld van is. Achttien jaren lang is hij de baas over Israël en is het volk zijn ongewilde dienaar. Het moet dansen naar zijn pijpen. Zeker, het volk heeft het er zelf naar gemaakt, maar in de bijbel is dat nooit voor altijd. Vroeg of laat strijkt de hemel altijd weer met de hand over het hart en is het klaar met de woede en uit met de macht van vreemde koningen.

En machtig is hij, koning Eglon, maar met ontzag wordt hij niet beschreven. Eerder wordt hij geridiculiseerd, belachelijk gemaakt. 'Stiertje' betekent zijn naam en opzettelijk wordt alles wat de koning is en doet nogal aangedikt, ook zijn fysieke omvang en zijn WC-bezoek. Het boek Richteren kent nogal wat wapengekletter maar ik zou zeggen dat humor en ironie er de belangrijkste wapens zijn. Dat is de macht die de machteloze heeft: dat je de tiran kunt bespotten. Andersom werkt het niet, wanneer de machtige de machteloze te kijk zet; wanneer je b.v. *en masse* blijft borrelen omdat je vindt dat niemand je wat kan maken, terwijl het gewone volk zich naar de corona-regels moet voegen. Of wanneer je je positie gebruikt om anderen te misbruiken (zie *The Voice*). Maar de machteloze kent het wapen van de ironie: in het Oostblok waren destijds de grappen over de communistische leiders ontelbaar, en het kan niet anders dan dat er nu grappen over Poetin de ronde doen in Oekraïne. En de cartoonist hier in het land maakt zich vrolijk om een Haagse uitglijder. Macht vraagt erom om gerelativeerd te worden.

En precies daarom stapt richter Ehoed het verhaal binnen, of beter: roept de Eeuwige hem het verhaal binnen. Ehoed is een eenling. Er staat geen leger paraat van zoveel duizend man om het land met veel machtsvertoon binnen te trekken. Ehoed is geen held, hij is meer een handige jongen, en niet alleen dat, hij is ook een linkshandige jongen. Bijbels gesproken is dat geen voordeel. Hij komt uit de stam Benjamin, en Benjamin betekent letterlijk 'zoon van de rechterhand'. Dat duidt op geluk. Aan iemands rechterhand zitten of iemands rechterhand zijn, had (en heeft) een positieve lading. En wie figuurlijk twee linkerhanden heeft, kan daar hoogstens een geuzennaam in zien. Maar Ehoed, zoon van Benjamin, heeft één linkerhand, en, zoals alles in dit verhaal wordt omgedraaid, dat strekt hem hier tot voordeel. Als linkshandige draagt hij zijn dolk rechts en hij weet: daar zal hij niet gefouilleerd worden. En zo lukt het hem, links en slinks, door te dringen tot in het vertrek van de gewichtige koning met een geheime boodschap. En machtige koningen zijn altijd geïnteresseerd in geheime boodschappen, zoals koning Herodes dat was toen de wijzen voorbij kwamen. Maar in dit geval betekent 's konings nieuwsgierigheid ook zijn ondergang en even verdekt als Ehoed is gekomen verdwijnt hij weer uit het huis van de nu levenloze koning. En de lakeien maar denken dat de koning achter gesloten deuren zijn gevoeg zit te doen. Hilarisch, of...

Kan dat nu niet anders, denk je misschien? Waar is de liefde? Is dit nu niet weer typisch voor het eerste deel van de bijbel met al dat geweld? Maar het is goed te zien dat dit een verhaal is dat het grote geweld juist niet wil verheerlijken, dat Ehoed niet onder applaus als held het paleis verlaat.

Zijn gevecht wordt niet opgehemeld, het wapengeweld niet gekoesterd, eerder wordt de grote strijd geridiculiseerd, het heldendom gepersifleerd. Het heeft meer weg van Asterix en Obelix en de bevrijdende lach, dan van het verbeterde heldendom waar in de oudheid (en niet alleen toen) met eerbied naar opgekeken werd. Het is het kleine tegen het grote, de ene tegen velen, de handige tegen de machtige, de antiheld tegen de gevreesde dictator. Het is de 'kleine' God van de bevrijding tegen de grote, vadsige goden van de tirannie die verdreven worden. En welke goden het ook zijn die over een mens kunnen heersen, die van het geld of van het verdriet, die van de rancune of van de onverschilligheid, die van de onverdraagzaamheid of van de schaamte, die van de moedeloosheid of het valse optimisme, die van een zwaarwegend verleden of van een bangmakende toekomst, hun macht is niet oneindig. Ook zij zijn voorlopig.

Als je het verhaal zo kunt lezen, zie je door alles heen misschien ook de schoonheid ervan en de hoop die eruit spreekt. En intussen moet je niet vergeten dat de schrijvers zich niet alleen vrolijk maken over een vreemde macht die eerloos ten onder gaat. Want aan de basis van al deze Richterverhalen ligt het zelfinzicht van een volk dat zichzelf telkens weer de ellende op de hals haalt. Zoals de Eeuwige de stem van het volk in de verdrukking hoort, zo vergeet het volk na verloop van tijd de stem van de Eeuwige die vraagt om recht, om vrede, om het doen van de leefregels die gelden in het Beloofde Land. En zo is niet alleen de tiran, maar ook de vrede die de richter brengt, telkens weer van voorlopige aard. Het beloofde land is nog niet wat het moet zijn.

Jammer, zou je denken, zo vervelend ook, hoe mensen telkens terugvallen in hun oude fout. Waarom kan één goede richter niet voldoende zijn? Of heeft het ook iets troostends, iets bemoedigends, nl. de troost en bemoediging van het Bijbelse realisme. Alsof de verhalen zeggen willen: zo gaat het blijkbaar met mensen. Zo zijn wij kennelijk. Wij leven in voorlopige tijden, wij zijn nog niet waar we wezen moeten. En als er hier en daar richters zijn, of als wij die zelf zijn, dan zijn die klaarblijkelijk niet meer dan tijdelijke brandjesblussers en *troubleshooters*. En het is misschien maar goed ook dat zij, dat wij niet méér zijn dan dat. Dat oude volk Israël heeft dat met vallen en opstaan wel begrepen: waar mensen, leiders en volgers, niet meer inzien dat wat ze zeggen en doen slechts voorlopig is, dat waar ons beloofd wordt dat we door een muur om het land of om de kerk of om het eigen gelijk te zetten, het voorlopige achter ons zullen laten om het beloofde land binnen te marcheren, – dat daar de wereld er niet mooier op zal worden. Zij kan ook aan vlijt ten onder gaan, is het geen vlijt ten kwade, dan wel vlijt ten goede.

En daarmee is ook dit verhaal van richter Ehoed en koning Eglon een pleidooi voor voorlopigheid, voor doen wat we kunnen doen als het nodig is, in het besef dat wat we doen altijd provisorisch is. En daarmee relateert dit rauwe, ironische en hilarische verhaal, dat rauw, ironisch en hilarisch als de wereld zelf is, onze woorden en daden, onze belijdenissen en partijprogramma's, onze successen en – godzijdank – ook onze zwakheden. Ze zijn van voorlopige aard. Ze komen en ze gaan voorbij. Wij zijn tussentijdse wezens.

Had Ehoed, de richter, dan niet beter thuis kunnen blijven om de boel de boel te laten, als alles toch voorlopig is? Nee, dat niet. Hij kon niet anders. Hij werd gezonden om het volk te bevrijden. Als alles voorlopig is betekent dat niet dat wat wij doen er niet toe doet. Soms moet iemand zeggen: 'Zo is het!' of als een Luther zeggen: 'Hier sta ik, ik kan niet anders'. Zoals Greta Thunberg dat doet of de twee wetenschappers in de film *Don't Look Up* van regisseur Adam McKay die recent uitkwam. Het gaat daar over een komeet die op de aarde afraast en haar dreigt te vernietigen. Die komeet staat symbool voor de klimaatcrisis die op ons afkomt. En de vraag is: wat staat ons te doen? Kunnen we het tij keren? Er is nog tijd, maar vreemd, iedere generatie lijkt weer terug te vallen in oude reflexen van 'eerst zien en dan geloven' of 'het zal zo'n vaart niet lopen', 'dat is mijn probleem niet'. Beide wetenschappers proberen de overheid wakker te schudden, zoals er overal en altijd mensen zijn geweest die als een richter opstaan om het tij te keren.

En tegelijkertijd: wat zij (en wij) doen is van voorlopige aard. Maar in dat woord 'voorlopig' zit ook (naar woorden van H.J. Heering uit zijn *Ethiek der voorlopigheid*) iets van 'vooruitlopen op'. In de

bevrijdende daden van de rechters, in de periode van vrede die zij telkens bewerkstelligen nadat ze zijn opgestaan, grijpen zij voor even vooruit naar hoe het allemaal bedoeld is, naar het Beloofde land in optima forma.

Soms zien wij zoiets ook gebeuren bij andere mensen, misschien ook wel bij ons zelf, tot onze verrassing, soms ervaren wij dat in muziek of in andere kunsten (en daarom hopen we zo dat die weer snel kunnen opbloeien), misschien ook wel in dit huis of bij ons thuis. Dat zijn dan flarden van een land van melk en honing. Paulus zou iets zeggen in de trant van: vooralsnog kijken wij als in wazige spiegels en zien we uit naar de tijd dat God alles in allen is en de vrede voorgoed is. Tot die tijd is het zaak om nuchter en waakzaam te zijn in het besef dat wij leven (bidden en werken) in voorlopigheid, dat wij eenvoudige flexwerkers van de Eeuwige zijn die tegelijkertijd blijven uitzien naar een vrede die alle verstand, die alle voorlopigheid te boven gaat: Da pacem, Domine – geef vrede, Heer...

Gebeden, stil gebed

Trouwe God,
wij danken u
voor het feit
dat wij er zomaar zijn
dat de nacht achter ons ligt
de dag weer is ontwaakt
en dit huis zich opent
– zij het figuurlijk –
voor een woord van vrede.

Wij bidden dat wij
dat woord
op onze lippen nemen
en er naar handelen.

Dat we eenheid zoeken
waar verdeeldheid is
uitzicht
waar ons perspectief
is vertroebeld
vertrouwen
waar achterdocht heerst
overgave
waar rancune het
voor het zeggen heeft.

Wij bidden voor wereldleiders
vanwege de spanningen
rond Oekraïne
om wijsheid en moed
om te blijven strijden
voor vrede.

Wij bidden voor deze stad
voor wie het er goed hebben
en voor wie het
niet lijken te halen
geen huis
geen werk
geen toekomst.

Wij bidden voor deze kerk
vanuit het gemis
elkaar niet te kunnen ontmoeten
voor liefde
die ons onvermogen
te boven gaat
voor trouw
aan u en aan elkaar.

Wij weten wel
dat alles wat we doen

voor een ander
en een ander voor ons
voorlopig is
maar laat dat
geen excuus
zijn om het niet te doen
eerder een aansporing
om gewoon maar te beginnen.

Wij bidden voor wie
verdrietig zijn
en noemen...
verdrietig
om wie zij moet missen
en ...

op zoek naar wat gemoedsrust
in een onrustig bestaan
dat uw trouw
hen bemoedigt
en uw nabijheid
hen vrede geeft.

En in de stilte van dit moment
leggen we voor u neer
wat en wie ons verder
bezighoudt...

bronnen:

Karel Deurloo e.a., *Geen koning in die dagen: over het boek Richteren als profetische geschiedschrijving*, Baarn: Ten Have 1982

Piet van Veldhuizen, 'Richteren 3', *De Eerste Dag*, 2005/4.

Klaas Spronk, 'Het boek Rechters: Een overzicht van het recente onderzoek', *Amsterdamse Cahiers voor Exegese van de Bijbel en zijn Tradities* 19, 2001, 1-36

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!